

KĀPĒC JĀPĒTA MAGĪSKĀ DOMĀŠANA un ticība paranormālajam?

Daudzi cilvēki pauž neizpratni vai pat dusmas, kāpēc tik daudz jārunā un jāraksta par maģisko domāšanu un ticību, ja tas aizskar ticīgo jūtas un laupa smagi slimajiem kaut kādu cerību uz brīnumu, pat ja tas ir iluzors. Vai ir jēga šo fenomenu apskatīšanai?

Ar jēdzieniem «maģisks», «paranormāls» tiek saprasti fenomeni, kas runā pretim mūsdienu zinātniskajai izpratnei. Jēdzienu «paranormāls» definē kā kaut ko šķietamu, ārpus vai paralēli normālajam un kas nav saskaņā ar zinātnes atklātajiem likumiem. Aptaujas liecina, ka trīs no katriem četriem amerikāņiem tic kādam paranormālam fenomenam. Zinātnieki, līdzīgi kā visi cilvēki, ir ar saviem maldīgiem uzskatiem. Starp dažiem intervētajiem zinātniekiem tika konstatēta ticība Oija dēlim (kontaktēšana ar mirušo gariem), mājas spokiem, dziedniecībai ar brīnumu (tai skaitā no onkoloģiskām slimībām), kristālu ietekmei uz organismu, ekstrasensorām spējām, dzīvnieku dvēselei, kontaktam ar miruša radnieka garu, tunelveida redzējumu realitātei klīniskās nāves laikā un astroloģijai (kosmisko ķermeņu ietekmei uz cilvēka likteni). Latvijas Sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS 2003. gada oktobrī veiktās aptaujas dati liecina, ka 46% iedzīvotāju tic ļaunai acij un burvestībām, 46% – astroloģiskām prognozēm, 42% – nākotnes pareģošanai,

40% – tam, ka piepildās sliktas un labas zīmes, 38% – telepātijai, 37% – ekstrasensorikai, 18% – citplanētiešu darbībai uz Zemes, bet 17% – spiritīvismam (garu izsaukšanai). Pētījuma laikā aptaujājot 690 RSU studentus par paranormālām pārlicībām, augstākā izplatība (ticīgo skaits procentos) bija ticība burvestībām (53,9%), bet zemākā izplatība – mātīcībām (5,9%). [Dabaszinātniskās ievirzes medicīnas fakultāšu respondentu ticības līmenis paranormālajam būtiski neatšķiras no salīdzināmās sociālo zinātņu fakultāšu grupas.](#) Par ticību paranormālajam lielāka izplatība studentu vidū bija ticībai tradicionālajām reliģijām (pirmā gada respondentiem pat 79,3%).

MAGĪSKĀS DOMĀŠANAS NEVĒLAMĀS SEKAS

Šo fenomenu pētniecība ir būtiska daudzu aspektu dēļ. Maģiskai domāšanai un ticībai paranormālajam, kā uzskata daudzi pētnieki, ir izteikti nevēlamas psihiskas un sociālas sekas.

Pirmkārt, ticība paranormālajam predisponē cilvēkus interpretēt normālus notikumus kā paranor-

Artūrs Utiņš,

psihoterapeits,
RSU Psihosomatiskās
medicīnas un psihoterapijas
klīnika

«Maģiskai domāšanai un ticībai paranormālajam, kā uzskata daudzi pētnieki, ir izteikti nevēlamas psihiskas un sociālas sekas.»

mālus, rada falšas un nereālistiskas gaidas, kas ietekmē cilvēka spēju domāt kritiski un zinātniski. Ticīgos paranormālajam var apkrāpt šarlatāni, kuri piedāvā gaišredzības seansus vai alternatīvās terapijas, tā radot finansiālus zaudējumus. [Maģiskā domāšana veicina atkarību no spēļu automātiem,](#) uzturot iluzoru iespēju kontrolēt spēļu automāta darbības sev par labu.

Otrkārt, ticīgo paranormālajam veselību var iedragāt trauksme, ja šāda pārlicība aktivē vainas apziņu vai arī tie noraida zinātniskās medicīnas ārstēšanu, izvēloties alternatīvās dziedniecības veidus. Maģiskā domāšana veicina pieķeršanos veģetārismam un vegānismam, kas var samazināt organismam nepieciešamās barības vielas. Ticība paranormālajam var aktivēt pašlaik tik aktuālās bažas par savu veselību saistībā ar jauniem tehniskās zinātnes sasniegumiem, bet ticība pasaules galam – veicināt trauksmi un pašdestruktīvas darbības.

Treškārt, ticīgie paranormālajam var atteikties konstruktīvi risināt savas apkārtnes sociālās un eko-

nomiskas problēmas. Maģiskā domāšana rada ilūziju, ka nereti sarežģītu problēmu risinājums panākams tāpat, bez grūta darba, tā veidojot nespēju veikt labi informētus lēmumus. Pārņemība ar ticību var būt tik izteikta, ka cilvēki kļūst destruktīvi atkarīgi no paranormālā. Kādā pētījumā pat konstatēts, ka piektdien, 13. datumā, pieaug autoavāriju iespējamība sievietēm galvenokārt māņticības trauksmes dēļ.

Ceturtkārt, cilvēkus ar ticību paranormālajam var stigmatizēt, jo viņi tic absurdajam. Piemēram, nesen sociālie mediji izplatīja ziņu, ka kādā Ukrainas ciemā urīna traipu uz sienas ticīgie uztvēra par Dievmātes tēlu un sāka to skūpstīt. Nav grūti iztēloties, ka, atklājuši patiesību, viņi labi nejutās apkārtējo izzobošanas dēļ.

Piektkārt, ja ticīgie paranormālajam pievienojas destruktīvai sektai, viņus šai sektā var morāli un psihiski apspiest.

Sestkārt, pārņemība ar TP var padarīt cilvēku antagonistisku pret zinātni un kritisko domāšanu. Daži pētnieki uzskata, ka maģiskā domāšana var ietekmēt pat profesionālus radiologus pareizi interpretēt magnētiskās rezonanses tomogrāfijas (MRT) rādījumus. Veidojas pārliecība, ka objektivitāte ir ilūzija un jāuzticas intuīcijai kā labākajam problēmu risināšanas veidam. Reflektanti ierodas studēt psiholoģiju ar domu, ka tās būs parapsiholoģiskas iemaņas, vai apgūt psihoterapiju, domājot, ka tā būs alternatīvā dziedniecība. Medicīnas studenti, rezidenti un ārsti var izplatīt vai nostiprināt maģisko domāšanu un paranormālo pārliecību starp pacientiem, kas ne vienmēr izrādīsies pēdējiem par labu. Latvijā ir zināms gadījums, kad ārsts rekomendēja miruša bērna mātei doties pie Krievijas šarlatāna, «Jēzus Kristus otrās inkarnācijas» Grigorija Grabovoja, kurš apgalvoja, ka spēj atdzīvināt mirušos. Lieki teikt, ka tas mirušā bērna mātei sagādāja papildu psihotraumas un finansiālos zaudējumus (tikai viena konsultācija – vairāk nekā tūkstoš eiro). Antagonisma dēļ pret zinātni ticīgie paranormālajam izjūt nepatiku un kļūst aizkaitināti, kad viņiem norāda maģiskās domāšanas trūkumus. Tas var būt tests maģiskās domāšanas pakāpei – jo lielāka ir nepatika, lasot rakstu par maģijas ilūziju, jo izteiktāka maģiskā domāšana zemāpziņā. Savukārt tiem, kuriem šādi raksti patīk, ir lielāka nosliece uz zinātnisko jeb kritisko domāšanu. Kāda maģiski domājoša žurnāliste

reiz dusmās mani nosauca par «pseudopsihologu». Kaut ko līdzīgu var pārņemt arī otrā virzienā. Pret zinātnisko medicīnu antagonistiskās žurnālistes uzvedas kā «pseudomedīķes», kuras, noticejušas dažiem brīnumstāstiem, uzskata, ka sākušas orientēties medicīnā labāk par ārstiem un tagad var tiem nest «zinību gaismu» efektīvākos onkoloģisko slimību ārstēšanas veidos. Tie ārsti, kuri šim gaišajam zināšanām pretojas, pēc žurnālistes domām, kaitē pacientiem un laupa tiem cerību. Ja vien žurnālisti intervētu pilnīgi visus mirstošos

TICĪBA PARANORMĀLAJAM VAR AKTIVĒT PAŠLAIK TIK AKTUĀLĀS BAŽAS PAR SAVU VESELĪBU SAISTĪBĀ AR JAUNIEM TEHNISKĀS ZINĀTNES SASNIEGUMIEM.

onkoloģiskos pacientus, viņi konstatētu, ka retais no šiem pacientiem nav izmēģinājis vairākus alternatīvās dziedniecības veidus.

Septītkārt, ticīgie paranormālajam, kuri izvēlas veikt parapsiholoģiskos pētījumus, var izjust spiedienu gūt panākumus un kļūst neuzmanīgi vai pat falsificē datus, maksājot par to profesionālu vai morālu cenu. Ir ziņas, ka gan paranormālajam ticoši, gan neticoši žurnālisti savos rakstos izdomā vai *pielabo* pacientu gadījumus, kuri it kā tikuši izdziedināti no smagām organiskām slimībām, piemēram, onkoloģiskās, tikai ar maģisko vai brīnuma dziedniecību vien. Tāpat tiek pilnībā režisētas tādas TV pārraides kā *Ekstrasensu cīņas*, lai tās izskatītos ticamākas. Piemēram, žurnāla *Ko ārsti tev nestāsta* 2015. gada 4. numura speciālizlaidums apraksta kādu vecu vīru

no Lietuvas, kurš it kā izārstējies no vēža ar uztura bagātinātājiem. Žurnāliste raksta, ka vecīša iecirkņa ārstes ieguldījums ārstēšanā līdzinās nullei, bet ārsts, kurš vecīti izārstēja ar pārtikas piedevām, atsakās gan nosaukt savu uzvārdu, gan fotografēties, jo «negrib kļūt par birokrātijas upuri, piedzīvot kolēģu un pacientu smīkņāšanu un zaudēt darbu. (...) Nepatīkšanas var radīt fakts, ka vecītis nav viņa iecirkņa pacients.» «Vai nav absurds,» raksta žurnāliste, ka «par izārstēšanu no vēža var atlaist no darba!» Te nu jāpiebilst, ka tādi gadījumi realitātē diez vai ir. No darba ārstu var atlaist, ja mediķis neievēro pierādījumus balstītas medicīnas vadlīnijas. Turklāt Pasauls Medicīnas asociācijas medicīnas ētikas rokasgrāmatā rakstīts, ka ārstiem jāsadarbības ar alternatīvās medicīnas pārstāvjiem, jo šīs metodes dod pacientam cerību. Tomēr raksta autore neatlaidīgi turpina: «Izrādās, ne vien Latvijā, bet arī Lietuvā liela daļa veselības sistēmas darbinieku ne tikai neatzīst, bet pat ienīst netradicionālo medicīnu.» Būtu jāpavaicā šai žurnālistei, kādos pētījumos šis apgalvojums balstīts? Tālāk raksts šķiet vēl nereālistiskāks. Kad pacients tiek nosūtīts mājās, ģimenes ārsts atsakās izrakstīt antibiotikas tikai ar tādu loģiku, ka slimnīcā tās «netika izrakstītas». Savukārt onkologiem divainais izveseļošanās veids «varētu nepatikt, un pār viņa ārstu veltos dusmu mākoņi». Šai, visdrīzāk izdomātajā, stāstā onkologi nožēlo, ka vispār ir operējuši, jo «uzreiz bijis skaidrs, ka cilvēks ir *norakstīts*», bet onkologa kabinetā mirstošais pacients tiek sagaidīts ar saucieni: «Unikums ir ieradies!» Lasot šādu stāstu, katram profesionālim cilvēka uzvedības un motivācijas zinātnēs ir skaidrs, ka realitātē tā nenotiek. Kādam ārstam var gadīties psihiski traucējumi, kā hipomānija vai šizofrēnija, kur slimīgs smadzeņu process liek aizmirst ārsta ētiku, bet tie tomēr ir reti, nevis masveida gadījumi, kā no raksta varētu domāt. Ir tiesa, ka dažreiz medicīnas darbinieki neizturas nopietni pret pacientiem, kuriem ir hipohondrija – nepamatota pārliecība par onkoloģiskas slimības esamību. Tādus pacientus ārsti uztver kā uzmanību meklējošus. Varbūt aprakstītajam pacientam bija tieši šāds gadījums? Pacientam šķiet, ka viņš ir slims ar vēzi, kamēr ārsti apgalvo, ka tā nav. Ārsti psihosomatologi un psihiatri daudz rakstījuši par šādas nievāšanas nepamatotību. Taču žurnālistiem ir jāievēro kritiskā domā-

šana un jāsavāc informācija no onkologiem. Kopumā populārie žurnālraksti atšķiras ar pamatīgu ārstu rīcības motīvu nepārziņāšanu. Nezināšana liek piefantazēt citas paranormālas ārstu rīcības teorijas. Konkrētajā žurnālrakstā zinātniskā medicīna tiek atspoguļota no paranormālu savvēstības teoriju skatpunkta – lielākā daļa ārstu nez kāpēc ir savvērējušies pret alternatīvo dziedniecību. Paranormālajam ticīgie žurnālisti tendenciozi nemin, ka liela daļa ārstu tikai brīdina, ka dziedniecībai atrasts vienīgi placebo efekts, kam ir sava bioķīmija ar iedarbību uz sāpēm un labāka garastāvokļa veicināšanu, bet šī placebo bioķīmija neiznīcina vēža šūnas. Tāpat gan ārstiem, gan pacientiem ir zināmi daudzi sabiedrībā prominenti ārsti un zinātnieki, kuri propagandē alternatīvo dziedniecību vai paranormālus fenomenus, bet netiek nedz atlaisti no darba, nedz diskriminēti.

Garīguma saistība ar maģisko domāšanu, ticību paranormālajam un tās ietekme uz medicīnu

Ticību paranormālajam šķir no jēdziena *garīgums (spirituality)*, ko nereti uzsver kā psihisko veselību veicinošu. Ticīgie tradicionālajām reliģijām uzskata sevi par garīgiem cilvēkiem, un daudzi ticīgie paranormālajam arī uzskata sevi par garīgi apveltītiem cilvēkiem. Īpaši tas attiecas uz ezoteriku. Garīgās dziedniecības ideja daudzās valstīs tiek ieviesta medicīnā un medicīnas studentu apmācībā. Virkne pētījumu ASV, Rietumu valstīs un citur saistīti ar iegūto pieredzi medicīnas skolās un koledžās ieviest netradicionālās un alternatīvās medicīnas kursu, kas ietver akupunktūru, meditāciju, garīgas lūgšanas (*spirituality/faith/prayer*), homeopātiju, terapeitiskos pieskārienus (*therapeutic touch*), naturopātiju, mūzikas terapiju, hiropraksi, refleksoloģiju, enerģētisko medicīnu u.c. alternatīvos virzienus. **Tādas studentu izglītošanas uzdevums ir saprast:**

- 1) dažādas ticības;
- 2) kā dažādas ticības ietekmē veselību;
- 3) kā studenta paša ticības ietekmē viņa medicīnisko praksi;
- 4) kapelāna kā ārstniecības komandas locekļa lomu.

XX gadsimta beigās parādījās zinātniski pētījumi par šo alternatīvās medicīnas virzienu efektivitāti. Tika uzsvērts, ka ārsti, kuri izrāda dažādu ticības sistēmu izpratni,

gūst lielāku pacientu uzticību, tāpēc garīguma jautājumi jāietver jau pirmā gada medicīnas studentu apmācībā. Ja studenti jūtas kompetentāki garīguma jautājumos, viņi spēj sniegt pilnīgāku palīdzību mirstošajiem pacientiem. **Garīgās aprūpes ietveršana veselības aprūpes modeli apmierina lielāku pacientu vajadzību loku, izrādot lielāku empātiju, kas palielina slimnieku dzīvildzi, uzlabo dzīves kvalitāti un atveseļošanu.** Psihiskās veselības aprūpē garīguma veicināšana palīdz depresijas, atkarību ārstēšanā, onkoloģisko slimību, izsētās sklerozes un citu hronisku slimību, AIDS pārvarēšanā. Medicīniskajā literatūrā parādījās diskusijas par vajadzību garīgo izvērtēšanu ieviest ģimenes ārsta praksē, samazinot šā tipa emocionālo un garīga bojājumu starp ārstu un pacientu, tai skaitā novēršot ārstu aizspriedumus pret šo jomu.

Šie apsvērumi iekļauti arī Pasaules Medicīnas asociācijas medicīnas ētikas rokasgrāmatā: «Ļašs pārbaudījums sadarbībai pacienta interešu aizstāvības vārdā ir viņa izvēle vērsties pēc palīdzības pie tradicionālās vai alternatīvās medicīnas pārstāvjiem jeb dziedniekiem. Lai arī valda uzskats, ka abas pieejas (zinātniskā medicīna un dziedniecība) tikai papildina viena otru, bieži vien tās nonāk konfliktā. Tā kā vismaz dažām netradicionālās medicīnas un dziedniecības metodēm ir terapeitisks efekts un pacienti tās meklē, ārstiem būtu jāatrod veidi, kā sadarboties ar dziedniekiem. Šīs sadarbības formas dažādās valstīs un dažādās specialitātēs var būt daudzveidīgas, bet vienmēr te pirmajā vietā būtu jāliek pacienta intereses un labklājība.» Ētikas rokasgrāmatā uzsver, ka pacientam ir tiesības uz informētu piekrišanu, un ārsta pirmais pienākums ir palīdzēt īstenot šīs tiesības.

Pētīt ticību paranormālajam ir jēga arī tāpēc, lai šķirtu tās jēdzienus no zinātnes. Ja astrologs apgalvo, ka astroloģija ir zinātne, tad viņš visdrīzāk nezina, kādi ir kritēriji, lai teorija būtu zinātniski pierādīta. Vai tad par astrologu varētu saukt cilvēku, kurš nezina tajos vārdos – ir zinātne, un ir teorijas, kas nav zinātniskas. Kā tās nosaukt – cits jautājums. To var dēvēt par ticību, mīmu. Par to nebūtu jāapvainojas. Labāk pieņemt, ka eksistē dialektika kā pretstatu cīņa un attīstība, un katram virzienam – vai tā ir zinātne, ticība vai ilūzijas – ir sava loma cilvēku sabiedrībās.

Arguments, ka nevajag aizskart ticīgo

jūtas, ir iracionāls, kaut daudzi to pieņemtu kā pašsaprotamu. Ja redzam, ka tik daudzas no ticības formām ir destruktīvas, pašdestruktīvas, finanses iznīcojošas vai vienkārši bezjēdzīgas, kas nenoved pat pie optimistiskām ilūzijām, vai tad nav attaisnoti konfrontēt ticīgo ar zinātnes un medicīnas atradumiem, kaut realitāte sagādā emocionālu diskomfortu? Ticība paranormālajam tāpat turpinās eksistēt, bet pretējās kritiskās domāšanas izplatīšana veido nepieciešamo atšķirīgu uzskatu dialektiku jeb dialektisko cīņu. Piemēram, Skandināvijas valstīs ir zems ticības līmenis gan paranormālajam, gan tradicionālajām reliģijām, bet tas netraucē izbaudīt augstu dzīves kvalitāti un dzīvildzi. Šai saistībā Pasaules Medicīnas asociācijas medicīnas ētikas rokasgrāmatā teikts: «Pacientiem ir tiesības būt informētiem, kaut informācija no dažādiem avotiem ir pretrunīga. Informēta piekrišana ir viens no galvenajiem mūsdienu medicīnas ētikas pamatjēdzieniem. Pacientam ir skaidri jāizprot jebkura izmeklējuma vai manipulācijas mērķis, iespējamie sasniegtie rezultāti un sekas, kas iestāsies, ja viņš piekrišanu nedos. Viņiem jāspēj apstiprināt vai labot informāciju, ko pacients guvis no citiem avotiem (no cita ārsta, preses, interneta), nodrošināt, ka pacients izprot savu iespējamo ārstēšanas metodes izvēli, jo īpaši tās priekšrocības un trūkumus, atbildēt uz jebkuru iespējamo jautājumu, kas pacientam varētu rasties, un saprast viņa lēmumu, lai kāds tas arī būtu, un, ja iespējams, arī šāda lēmuma iemeslus. Ja ārsts sekmīgi sniedzis visu informāciju par diagnozi, prognozi un ārstēšanas iespējām, pacientam ir iespējas izdarīt informētu piekrišanu par jautājumu, kas ticis uzdots.»

Gan zinātniskā domāšana un pierādījumos balstītā medicīna, gan alternatīvā un maģiskā dziedniecība var eksistēt blakus viena otrai, korekti izturoties un korektāk iezīmējot savas kompetences jomas. **Jo ārsti nav pret alternatīvo un ticības dziedniecību, tikai, manā skatījumā, ne dziedniekam, ne žurnālistam nevajadzētu propagandēt savu visspēcību un pierādījumos balstītās medicīnas nekurdību.** Tā kā maģiskās domāšanas trūkumus paši ticīgie saprotami iemeslu dēļ neapņems, to vajadzētu veikt zinātnei. ●

Vēres redakcijā vai pie raksta autora.